

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Pärandtehnoloogia õppekava

Laidi Suumann

VIOLETNE ALTARI- JA PULDIKATE

EELK TUHALA KAARLI KOGUDUSE TALVEKIRIKUSSE

Lõputöö

Juhendaja Ave Matsin MA

Viljandi 2026

Resümee

Violetne altari- ja puldikate EELK Tuhala Kaarli koguduse talvekirikusse

Lõputöö eesmärk on uurida kaasaegsete kirikutekstiilide valmistamise praktikaid Eesti tekstiilikunstnike tööde näitel ja luua selle põhjal violetset värvi altari- ja puldikate EELK Tuhala Kaarli koguduse talvekirikusse.

Töö esimeses osas keskendutakse Eestis tegutsevate professionaalsete tekstiilikunstnike tegevusele ja seotusele kirikutekstiilidega, tuuakse välja peamised valdkonna probleemid ning võimalikud arengusuunad. Teises osas pööratakse tähelepanu kirikutekstiilide kavandamise ning valmistamise aspektidele. Uurimuse käigus viidi tekstiilikunstnikega läbi küsitlus ja intervjuud, mille käigus avasid kunstnikud oma nägemust kirikutekstiilide valdkonnast üldiselt ning töid välja peamised aspektid, millele kirikutekstiilide kavandamisel tähelepanu pöörata (näiteks kristlik sõnum, liturgilised värvid ja sümbolid, interjäär).

Loovpraktilises osas kavandatakse ning valmistatakse saadud teadmisi arvesse võttes taaskasutatud materjalidest uued violetsed katted koguduse talvekirikusse.

Märksõnad: kirikutekstiilid, altarikate, taaskasutus

Abstract

Violet Altar and Lectern Cloth for the Winter Church of the EELK Tuhala Kaarli Congregation

The aim of this thesis is to examine contemporary practices in the production of church textiles through the work of Estonian textile artists and, based on this research, to create a violet altar and lectern cloth for the winter church of the EELK Tuhala Kaarli congregation.

The first part of the thesis focuses on the activities of professional textile artists working in Estonia and their connection to church textiles, highlighting the main challenges in the field as well as possible future developments. The second part addresses the design and production aspects of church textiles. As part of the research, questionnaires and interviews were conducted with textile artists, during which the artists shared their perspectives on the field of church textiles in general and pointed out the main aspects that should be considered when designing church textiles, such as the Christian message, liturgical colours and symbols, and the church interior. In the creative practical section of the thesis, new violet textiles for the congregation's winter church are designed and produced from recycled materials, taking into account the knowledge and insights gained through the research.

Keywords: church textiles, altar cloth, recycling

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	4
1. KIRIKUTEKSTIILE VALMISTAVAD KUNSTNIKUD	7
1.1. Kunstnike ülevaade ja seotus kirikutekstiilidega.....	7
1.2. Kirikutekstiilide valdkonna probleemid ja arenguvõimalused tänapäeval	10
1.3. Kirikutekstiilide kavandamine	11
2. KIRIKUTEKSTIILID EELK TUHALA KAARLI KOGUDUSES	15
2.1. Koguduse tutvustus.....	16
2.2. Altari-, kantsli- ja puldikatted	18
2.3. Teised tekstiilid (liturgiline rõivastus, vaibad, armulauatekstiilid, tukukotid).....	19
3. VIOLETSED KATTED TALVEKIRIKUSSE.....	20
3.1. Katete kavandamine ja tööproovide valmistamine	21
3.2. Katete valmistamine.....	23
KOKKUVÕTE	26
KASUTATUD ALLIKAD	27
LISAD.....	28
Lisa 1. Veebiküsitlus	28
Lisa 2. Näited tekstiilikunstnike töödest.....	29
Lisa 3. Tuhala Kaarli koguduse talvekiriku tekstiilid	37
Lisa 4. Kavandid ja tööproovid.....	40

Sissejuhatus

Käesolev lõputöö on ajendatud soovist ja vajadusest valmistada oma kodukogudusele uus altari- ja puldikate. 2025. aastal valminud seminaritöö käigus kaardistasin Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (edaspidi EELK) Ida-Harju praostkonna koguduste altari-, kantsli- ja puldikatteid, mis oli eeltöökäigus lõputöö käigus valmistatavatele katetele.

Lõputöö eesmärk on uurida kaasaegsete kirikutekstiilide valmistamise praktikaid Eesti tekstiilikunstnike tööde näitel ja luua selle põhjal violetset värvi altari- ja puldikate EELK Tuhala Kaarli koguduse talvekirikusse.

Uurimuse käigus annan vastused järgmistele uurimisküsimustele:

1. Millised on kirikutekstiilide valdkonna probleemid ja millised võiks olla arengusuunad?
2. Kes on täna Eestis tegutsevatest tekstiilikunstnikest kirikutekstiile valmistanud ning milline on nende roll kirikutekstiilide uuendamisel?
2. Millistele aspektidele pöörata tähelepanu kirikutekstiilide kavandamisel ja valmistamisel?
4. Kuidas on võimalik vanadest kirikutekstiilidest taaskasutuse võtmes väärikalt valmistada uusi tekstiile? Milliseid tehnikaid selleks kasutada?

Kirikutekstiilid ehk paramendid on jumalateenistustel ja talitustel kasutatavad tekstiilid. Nende hulka loetakse vaimulike liturgiarõivad, altarilinaid, altari, kantsli ja puldi katted, armulauatekstiilid ning sein- ja põrandavaibad. Kirikutekstiilidel on praktiline otstarve (nt rõivad, linaid, vaibad), kuid nad rõhutavad ka jumalateenistuse pidulikkust olemust ja kirikuaasta rütmi. Värvide ja sümboolika abil väljendavad kirikutekstiilid kristliku kuulutuse keskseid teemasid.

Suurima panuse kirikutekstiilide uurimisse on andnud Marju Raabe, kelle kogutud materjale oma töös kasutan. Marju Raabe on andnud põhjaliku ülevaate Eesti luterliku kiriku tekstiilidest oma magistratöös "Eesti luterliku kiriku tekstiilid aastatel 1917-2000". Tema töös on välja toodud, milliseid tekstiile kogudustes kasutatakse, millised on liturgilised värvid ja kiriku sümboolika olulised aspektid. Oma töös annab autor ülevaate kirikutekstiilide hankimise viisidest ja valmistajatest neil aastatel. Aastate jooksul on Marju Raabe kirjutanud mitmeid artikleid veebiblogis "Kirikutekstiilid", kus leidub suurel hulgal erinevat informatsiooni kirikutekstiilide valmistamisest ja täna kirikutekstiile valmistavatest Eesti tekstiilikunstnikest. Veebiblogi põhjal on 2025. aastal koostatud ülevaatlik artiklite kogumik „Istudes taevases kohvikus“.

TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias on kirikutekstiilide teemaga tegelenud Annika Aab, kes on oma lõputöös „Violetne kantslikate, kaasula ja stoolad Viljandi Pauluse kirikusse“ andnud üldise ülevaate Eesti luterlikus kirikus kasutatavatest kirikutekstiilidest, nende

värvidest ja sümboolikast, täpsemalt on ta keskendunud konkreetse kiriku tekstiilidele, mille valmistamise lugu on ta põhjalikult kirjeldanud.

Oma seminaritöös „Altari,- kantsli- ja puldikatted EELK Ida-Harju praostkonna kogudustes“ andsin ülevaate altari,- kantsli- ja puldikattedest, nendel kasutatavast sümboolikast ja hoiutingimustest. Seminaritöö käigus selgus vajadus uute katete järele EELK Tuhala Kaarli koguduse talvekirikusse (Suumann, 2025).

EELK Tuhala Kaarli kirikus kasutusel olevad katted on kõikides liturgilistes värvides ning päris heas seisukorras. Seetõttu koostöös kogudusega otsustasin valmistada lõputöö raames uued katted koguduse talvekirikusse. Talvekirik on ruum kogudusele kuuluvas Oru mõisas, kus peetakse jumalateenistusi aasta külmemal ajal, kui kirikus on teenistuste pidamine kütmissõimaluste puudumisel keeruline. Kõige suurem on vajadus violetsete katete järele, kuna need on olemasolevatest kõige rohkem pleekinud ja plekilised.

Uute katete valmistamisel soovin kasutada materjalina juba olemasolevaid tekstiile taaskasutades. Paljud katted on kulunud ning pleekinud, kuid kangas on piisavalt tugev, et kogudust veel pikki aastaid teenida. Samuti kaasan koguduse liikmeid, kellelt koguda enam mitte kasutusel olevaid, kuid ehk tähendusega tekstiilesemeid, mida saaks uute katete valmistamisel kasutada. Uute katete valmistamisel soovin väärtustada vanu materjale ning austada eelmiste katete valmistajate tööd selmet kangad lihtsalt kappi seisma tõsta või väärilt hävitada.

Töö koosneb kolmest peatükist ja lisadest. Esimeses peatükis annan ülevaate täna kirikutekstiile valmistavatest kunstnikest, tekstiilide kavandamisest ja valmistamise tehnikatest, pööran tähelepanu ka võimalikele valdkonna probleemkohtadele. Teises peatükis teen ülevaate EELK Tuhala Kaarli kogudusest ja seal kasutusel olevatest tekstiilidest. Kolmandas peatükis kirjeldan katete kavandamise ja valmistamise protsessi – kuidas toimub materjali kogumine, millised on valikukriteeriumid materjalile, milline on katete valmistamise tehnika ning kuidas ma selleni jõudsin.

Metoodika

Lõputöö raames viisin läbi kombineeritud kvalitatiivse uurimuse, mille raames annan ülevaate kaasajal luterliku kiriku tekstiilide valmistajatest ning tekstiilide valmistamise kavandamisest ja tehnikatest ning praktilises osas kavandan ning valmistan kogudusele kaks kirikutekstiili (altari- ja puldikatte).

Uurimisküsimustele vastuste saamiseks koostas in veebiküsitluse (vt Lisa nr 1) ning viisin läbi intervjuud tekstiilikunstnikega, kes kirikutekstiile valmistanud on. Küsitluse ja

intervjuude eesmärgiks oli teada saada, kuidas on tekstiilikunstnikud jõudnud kirikutekstiilide valmistamiseni, kuidas on toimunud kavandamise protsess, millele selle protsessi käigus kõige enam tähelepanu pöörata, milliseid probleemkohti näevad kunstnikud kirikutekstiilide uuendamise vallas ning millised on nende ettepanekud või soovitud kirikutekstiilide valdkonna edendamise osas.

Veebiküsitluse saatsin välja kuuetele tekstiilikunstnikele, kes on kirikutekstiilide valmistamisega kokku puutunud. Soovisin võimalikult laiapõhjalist vaadet, seetõttu ei välistanud ma ühtegi kunstnikku. Aluseks võtsin Marju Raabe veebiblogis välja toodud kunstnike nimekirja (Raabe, veebiblogi „Kirikutekstiilid“), kus on nimetatud üksteist kunstnikku. Kirjad saatsin neile, kelle e-posti aadressi ma leidsin. Küsitlusele vastas kaks kunstnikku – Aune Taamal ja Riste Laasberg. Ma ei oska seletada, miks vastajaid nii vähe oli - kas kunstnikud on väga hõivatud või ei leidnud mina õigeid kontakte või kirikutekstiilide teema kunstnikke ei kõneta või on mingid muud põhjused. Küsimustikus (vt Lisa 1) palusin kunstnikel lühidalt tutvustada enda tausta ja seda, kui suur osa nende loometööst on olnud seotud kirikutekstiilidega ning kuidas nad selleni jõudsid. Teise teemana palusin kirjeldada kavandamise protsessi ja sellega seotud probleeme. Kolmas osa keskendus materjalidele ja tehnikatele. Neljas osa keskendus kunstniku vaatele kunstilises ja kultuurilises tähenduses kirikutekstiilide loomise vallas. Lisaks viisin läbi viis intervjuud. Intervjueeritavate valiku aluseks oli see, kes on kavandanud tekstiile mitmele kogudusele (Elna Kaasik ja Anu Raud) või kes on loonud tekstiile minu kodukoha lähedal asuvatele kogudustele (Ehalill Halliste, Reet Talimaa ja Tiina Puhkan). Intervjuude käigus pöörasin tähelepanu samadele teemadele, mis olid käsitletud küsimustikus.

Kirjalik küsimustik oli koostatud vabade vastuste vormis, mis andis kunstnikele võimaluse oma mõtteid ise väljendada. Küsimustiku eelis on see, et täitjad vastavad suhteliselt täpselt küsitud teemal. Miinuseks on, et kirjutamine võib olla paljudele tülikas ning võib juhtuda, et mõned head mõtted jäävad kirja panemata. Intervjuu on osaliselt informatiivsem, sest intervjueeritav saab oma mõtteid või seisukohti mitmel moel ümber sõnastada ja rohkem ennast avada. Teisalt võib jääda mõni oluline küsimus küsimata või intervjueeritav võib jätta sellele vastamata ning püüda ise teemat suunata. Aga see sõltub juba intervjueerija oskusest ja vilumusest.

Praktilises osas kavandasin kunstnikelt saadud soovitusi ja kogemusi silmas pidades altari- ja puldikatte talvekirikusse, kogusin erinevaid tekstiile ning teostas lapitehnikas uue altari- ja puldikatte.

1. Kirikutekstiile valmistavad kunstnikud

Kirikutekstiile on ajalooliselt valmistatud talgute korras koguduste naispere poolt (Raabe, 2003, lk 59), aga kasutatud ka professionaalsete kunstnike abi. Selline praktika on säilinud ka tänapäeval. Koguduse liikmete poolt valmistatud kirikutekstiilid on enamasti tugevamast kangast õmmeldud väheste ja lihtsate kaunistustega. Eestis on võimalik kirikutekstiile tellida vaid ühelt ettevõttelt (Just4You, endise nimega Stoola Õmblusäri), kes valmistab rätsepatööna vaimulike ametirõivaid ning altarikatteid, mis on nende tegevuses siiski väga väikese osakaaluga. Kuna kirikud on väga erineva sisearhitektuuriga, siis on katete valmistamine alati individuaaltöö, millele eelneb väga põhjalik eeltöö. Professionaalsema vaate ja üldistuste tegemiseks keskendun oma töös tekstiilikunstnikele.

Kirikutekstiile valmistavad Eestis vähesed tekstiilikunstnikud. Põhjuseid võib olla mitmeid. Näiteks selles, et kirikutes olevad tekstiilid on küllalt hästi säilinud. Kiriku hoone on tekstiilide säilimiseks hea keskkond – peamiselt on Eesti kirikud jahedad, kus temperatuur väga palju ei kõigu. Kirik ei ole koht, kus mood või trendid väga palju mõju avaldaks ning tekstiile vahetatakse välja peamiselt siis, kui vanad esemed on kas kulunud, rikutud või kahjustada saanud. Sel põhjusel ei ole kirikutekstiilide valmistamise järgi pidevat nõudlust ning kunstnikud ei saa oma loometegevust vaid selles suunas kavandada. Teine väga suur põhjus on koguduste finantsiline olukord. Kogudused saavad oma tegevuse kavandamisel arvestada enamasti liikmete annetuste suurusega. Eritellimusena valminud tekstiilid on kallid, mis seab piirid unistuste ja reaalsuse vahele. Rolli võib mängida ka see, et kirikule tekstiile luua on lihtsam kunstnikul, kellel on religioosne side kirikuga, mida paljudel aga ei ole. Järgnevalt teen ülevaate kirikutekstiile valmistavatest/valmistanud kunstnikest, kavandamise protsessist, probleemkohtadest ning soovitudest ja ettepanekutest. Kõigi kunstnike käest ei olnud võimalik küsitlusele vastuseid saada või ei soovinud nad seda jagada ning avalikes allikates leidsin vähe informatsiooni. Seetõttu jääb osade kunstnike loomingut käsitlev teistest lühemaks.

1.1. Kunstnike ülevaade ja seotus kirikutekstiilidega

Pilvi Blankin-Jones on valmistanud 2012. aastal gobelääntechnikas altarikatte EELK Avinurme kirikule (Raabe, veebiblogi).

Ehalill Halliste on valmistanud aastatel 2011-2014 gobelääntechnikas EELK Hageri Lambertuse kogudusele tekstiilide sarja “Sanctus”, mis koosneb viiest liturgilist värvi tekstiilide komplektist. Komplekti kuuluvad altari-, kantsli- ja puldikate. Kirikutekstiilide

valmistamise juurde kutsus teda Hageri kirikuõpetaja Jüri Vallsalu, kes soovis seda tööd pakkuda just oma kodukandi inimesele. (Halliste, intervjuu 09.04.2026).

Elna Kaasik on aastal 1996 gobelään- ja põimetehnikas loonud seinavaiba Eesti Metodisti kiriku Agape keskusele Pärnus, aastal 2002 tekstiilid Korso kirikusse (Vantaa, Soome), altari- ja kantslikatte Haljala ja Pühajõe kirikusse ning 2024. aastal EELK piiskoppidele (Anti Toplaan, Marko Tiitus ja Ove Sander) ja peapiiskop Urmas Viilmaale vaimulike ametirüüd. Kirikutekstiilide valmistamiseni on ta jõudnud läbi sõprade ja isiklike tutvuste (Kaasik, intervjuu 06.05.2026).

Mariann Kallas on valmistanud 1997. aastal gobelääntehnikas tekstiilid EEKBKL Viljandi bapstistikoguduse palvemajja (Raabe, veebiblogi).

Riste Laasberg on valmistanud 2014. aastal gobelääntehnikas tekstiilid EMK Tartu Püha Luuka kirikusse. Ta jõudis kirikutekstiilide valmistamiseni hea kolleegi soovitusel. Riste on ise kirikuga seotud, mistõttu *„olin väga õnnelik, et sain võimaluse kirikutekstiile kavandada ja luua. /.../ minu looming pole kokku väga mahukas ja kirikutekstiilid olen teinud ainult Tartu Püha Luuka kirikule, kuid nende gobeläänide kavandamine ja kudumine võttis siiski mitu aastat ning tegin sinna kümme gobelääni.“* (Laasberg, küsitlus 2026).

Maasike Maasik on kudunud aastal 1989 vaiba Keila kirikuaias asuva Väana mõisnike Stackelbergide perekonna matusekabeli jaoks, mis on tänaseks leidnud oma koha 2020. aastal pühitsetud Saku kirikus. 1992. aastal valmisid kunstniku kavandatud tikitud tekstiilid EELK Haapsalu Toomkirikusse (Raabe, veebiblogi).

Leeda Ots on valmistanud aastatel 2012 ja 2013 EELK Ilumäe kabelisse puna-violette ja roheline-valge kahepoolse altari- ja kantslikatte (Raabe, veebiblogi).

Tiina Puhkan on valmistanud gobelääntehnikas kirikutekstiilid EELK Tallinna Jaani kirikule, Tallinna Kaarli kirikule ning Kose Nikolause kirikule. Tiina Puhkan jõudis kirikutekstiilide valmistamiseni Marju Raabe kutsel, kes oli näinud ühel näitusel kunstniku vaipa nimega „Evangeelium“. Kunstniku sõnul korjas Marju vaibalt selle tunnetuse üles ning seetõttu ka tegi pakkumise Tallinna Jaani kogudusele roheliste katete valmistamiseks. (Puhkan, intervjuu 08.04.2026)

Anu Raud on gobeläänikunstnik, kelle töid võib leida mitmetes ühiskondlikes hoonetes. Kirikutekstiile on ta valmistanud Viljandi Jaani kirikusse, Tartu Jaani kirikusse, Heimtali kirikusse, Vainupea kabelisse, Mikkelki Toomkirikusse ja Porvoo Maarja kiriku kabelisse. (Huik *et al.*, 2015, lk 210). Mitmed vaibad, mis kirikus oma koha on leidnud, ei olnud valmistatud otseselt kirikusse, kuid kuna neil on kasutatud kirikusse sobivat sümboolikat ja seetõttu sobivad kirikuruumi hästi. Kirikutekstiilide komplekte (altari-,

kantsli- ja puldikatteid) on Anu Raud kirikusse teinud kirikuõpetaja soovil (Raud, intervjuu 20.04.2026)

Aune Taamal on loonud aastatel 2012-2014 gobeläntehtnikas tekstiilid Järva-Jaani kirikusse ning aastal 2006 oma autoritehtnikas altari- ja puldikatteid EELK Soome Püha Peetruse kogudusele. (Huik *et al.*, 2015, lk 240). Ta jõudis kirikutekstiilide valmistamiseni, kui Järva-Jaani koguduse õpetaja tegi talle ettepaneku kavandada ja teostada viis komplekti tekstiile. Komplektid koosnesid altarikattest, kantslikattest, puldikattest ja stoolast ning värvid olid vastavalt luteri kirikus kasutusel olevatele: valge, roheline, punane, violetne ja must. (Taamal, küsitlus 2026)

Reet Talimaa on valmistanud altari-, kantsli- ja puldikatteid mitmetele kogudustele: aastal 2002 Viljandi Jaani kogudus, aastatel 2005-2006 Kõpu Peetri kogudus, aastal 2008 Pirita kloostri kabel, aastal 2010 Peterburi Jaani kirik. Kose kirikuõpetajale on valminud violetne ja must stoola ning Citeaux kloostri noviitsile kaasula. Reet Talimaa jõudis kirikutekstiilide valmistamiseni Anu Raua kutsel, kellega ta tegi koostööd Viljandi Kultuuriakadeemias. Sel perioodil oli Viljandi Jaani koguduse õpetaja Jaan Tammsalu, kes on kunstilembeline inimene. Kirikuhoone oli just remonditud ning vajab uusi katteid (Talimaa, intervjuu 09.04.2026)

Kerttu Varik on valmistanud koostöös Tiina Puhkaniga tikitud stoolad Tallinna Jaani kogudusele. (Raabe, veebiblogi)

Suur osa kirikutekstiilidega tegelevatest kunstnikest on selle valdkonnani jõudnud läbi isikliku kutse. Ettepaneku tekstiilide kavandamiseks on teinud peamiselt koguduse õpetaja või mõni teine koguduse liige. Alates taasiseseisvumisperioodist on konkursse kirikutekstiilide kavandamiseks korraldatud vaid ühel korral (Puhkan ja Talimaa, intervjuu 2026), millest tekstiilikunstnikud on saanud osa võtta.

Uurides oma töös nimetatud kunstnike tegevust, olen nõus Marju Raabe väitega: *“Enamus tänasel perioodil tekstiilikunstnike loodud kirikutekstiilidest on gobeläänid. Samas on Tiina Puhkan näiteks täiendanud enda gobeläntehtnikas altari- ja kantslikatteid tikandi ja helmestega. Aune Taamal on soome koguduse ruumides oleva altaritekstiili (altari- ja puldikatteid) loonud oma autoritehtnikas. Kerttu Varik kasutab Tallinna Jaani kiriku stoolade kaunistamiseks tikandit (Raabe, veebiblogi).*

Gobelääni kasuks räägib see, et selles tehnikas on võimalik kujutada nii väga peeneid kui suuri sümboliteid, kaunilt ja interjööri arvestavalt saab mängida värvide vaheldumisega. Pealegi kvaliteetselt teostatud ja hoolikalt hoitud gobelään kestab aastakümneid.

Peatükis nimetatud kunstnike kavandatud ja valmistatud tööde mõned näited olen välja toonud lõputöö lisas nr 2.

1.2. Kirikutekstiilide valdkonna probleemid ja arenguvõimalused tänapäeval

Kirikutekstiilide ning laiemalt kirikukunsti roll on olnud, on tänapäeval ja jääb kindlasti oluliseks ka tulevikus. Selles on kõik kunstnikud ühte meelt. Kirikutekstiilidel on oluline püsiv sümboolne väärtus. Tekstiilid annavad edasi ja toetavad väga olulist sõnumit, mida kirik kannab. *“Nagu ei kujuta ette ühtegi elamist täiesti ilma tekstiilideta, nii ka kirikutes on nad väga vajalikud.”* (Taamal, küsitlus 2026).

Kahjuks on kahe iseseisvuse perioodi vahepealne aeg viinud meid olukorda, kus kirikukunsti vallas ei ole märkimisväärseid uuendusi saanud läbi viia. Kirikud olid põlu all ning kunstnikud kiriku teemadega ei tegele. Näiteks on Eesti kirikutekstiilide vallas maha jäänud Soomest, kus on kirikutekstiilidega tegeletud pikema perioodi jooksul (Puhkan, intervjuu 08.04.2026). Sel perioodil prooviti läbi ajada koguduse oma liikmeskonnaga ning tekstiile valmistati, hooldati ja uuendati vastavalt oskustele ja vajadusele. Kahjuks puudub koguduse lihtliikmetel tihti vastav teadmine või haridus või kogemus. Samast tendentsi võib kohata ka tänapäeval. *“Ja nõnda liigub kirik ka kunsti mõttes traditsioonilist rada pidi, märkimisväärseid uuendusi ei tehta.”* (Talimaa, intervjuu 09.04.2026).

Kunstnike roll võiks kirikutekstiilide vallas olla selle valdkonna kunstiline edendamine. Selles on ühte meelt nii Reet Talimaa kui Elna Kaasik. Siin aitaks kaasa näiteks aktiivsem konkursside korraldamine ja suurem koostöö kiriku juhtide ja kunstnike vahel. Nii võiks tekkida konkurents, sest tegemist on väärrika tellimusega, mis paljusid kunstnikke kindlasti huvitab. Riste Laasbergi (küsitlus 2026) sõnul on *“Eestis ja Põhjamaades kunstnike loodud kirikutekstiilid au sees ja märgatud. Kunstnikul tuleb jääda iseendaks, kuid pühakotta kavandamise puhul on hea teha inspiratsiooni leidmiseks palju eeltööd ja vajadusel küsida nõu selle konfessiooni esindajatelt, kelle kirikusse kavandad.”* Aune Taamal on seisukohal, et *“kaasaegsema arhitektuuriga kirikutes sobiks pigem innovaatiline lähenemine nii tehnikate, sümboolika kui ka materjali osas.”* Kunstnikul on kirikutekstiile kavandades oluline kuulata koguduse soove jäädes samas iseendaks (küsitlus 2026).

Uute kirikutekstiilide tellimine jääb tihti raha puudumise taha. Kahjuks on tänapäeval koguduste finantsiline olukord keeruline ning uusi tekstiile tellitakse kunstnikelt harva. Kogudused (eriti luteri kogudused) on järjest väheneva liikmeskonnaga ning sõltuvad otseselt koguduse liikmete rahalisest ja ajalisest panusest. Kui raha napib, siis esmalt panustatakse kiriku kui hoone korrastamisele. Samas on tänapäeval võimalik raha taotleda erinevatest

projektitoetuse keskkondadest, aga siingi jääb tihti see tegevus koguduse võimekuse taha. Teisalt võib kohata suhtumist, et kui keegi kirikule midagi valmistab, siis see peaks olema vaid teenimise vaimus. Osaliselt see ongi õige, kuid paraku on iga eseme valmistamisel ka rahaline pool. Iga tegija (olgu kunstnik või muul moel panustaja) peaks saama siiski tasu (Talimaa, intervjuu 09.04.2026).

Oluline panus kirikutekstiilide valdkonna edendamisel on kirikuõpetajatel. Väga palju sõltub sellest, kuidas õpetaja tekstiili rolli sõna kuulutamise ja liturgia toetajana näeb. Reet Talimaa (intervjuu 09.04.2026) on märganud, et uusi tekstiile tellitakse pigem kogudustes, kus on ametis naiskirikuõpetaja (näiteks Hedi Vilumaa, Annika Laats, Kerstin Kask). Võibolla seetõttu, et naised märkavad ja peavad tekstiilide olemasolu oluliseks. Loodetavasti jagavad aga kirikuõpetajad, kes on kogudusele uued katted tellinud, oma kogemust ka teiste kolleegidega.

Väga oluline aspekt on koostöö. Kahjuks puudub kunstnike ja koguduse liikmete ning ka kunstnike endi vahel märkimisväärne koostöö. Samuti oleks heaks tõukeks erinevate koolide (näiteks TÜ Viljandi kultuuriakadeemia, Kõrgem Kunstikool Pallas, Eesti Kunstiakadeemia) vaheline koostöö ja õppekavade ühildamine. Nii saaks luua juba õppejooksul kontakte ning koostööprojekte, milles võib tulevikus kogu loometegevuses (sh kirikutekstiilide vallas) kasu olla (Talimaa, intervjuu 09.04.2026). Teisalt on Elna Kaasik (intervjuu 06.05.2026) lootusrikas just TÜ Viljandi kultuuriakadeemias ja Kõrgema Kunstikoolis Pallas antava hariduse osas, kust võiks eelduslikult välja kasvada väga heade tehniliste oskustega kunstnikud.

Ehalill Halliste (intervjuu 09.04.2026) tunneb, et gobeläänikunstnikke jääb järjest vähemaks. Enamus ei soovi suuri töid teostada ning kirikutekstiilidega tegelejaid on vaid mõned. Noorte kunstnike suund on hoopis teine ning oma töid tehakse tellimise peale tihti Eestist välja. Teisalt märgib Anu Raud, et ühe kirikutekstiili valmistamine on vaimses mõttes kasulik ka kunstnikule endale. See on pühendunud aeg, kudumisprotsess on nagu palve. (Raud, intervjuu 20.04.2026)

Oleks väga tore, kui kirikutekstiilidele rohkem tähelepanu pöörataks, kuid kahjuks ei ole täna Eestis selle valdkonna eestvedajat. Seetõttu tuleb olla väga tänulik kirikuõpetajatele, kes vaatamata vähestele võimalustele kirikutekstiilide uuendamise tegelevad.

1.3. Kirikutekstiilide kavandamine

Täna alustab kirikutekstiilide uuendamise ja valmistamise protsessi kogudus, kes valib välja sobiva kunstniku. Kirikusse valmistatavate kunstiliste esemete kavandid kinnitatakse üldjuhul

EELK kultuuriväärtuste komisjonis. Seda peamiselt siis, kui korraldatakse konkurss uute tekstiilide valmistamiseks. Tavapärase praktika kohaselt kinnitab aga kavandid koguduse juhatus või nõukogu.

Kristliku sõnumi edastamine. Kirikutekstiilide kavandamisel on väga oluline roll kristlikul sõnumil. Tiina Puhkani (intervjuu 08.04.2026) arvates on kirikutekstiilide valmistamisel oluline, et need oleksid liturgiale toeks ning samas toetavad ka kirikusse tulnud inimesi. Et ka need inimesed, kes võibolla igapäevaselt kirikusse ei satu, tunneksid end seal koduselt.

Ehalill Halliste (intervjuu 09.04.2026) sõnul peab kirikutekstiil mõjuma inimestele nii, et nad saavad pühakotta tulles aru, et siin antakse edasi vaimset sõnumit. „*Oluline on teadvustada ja uskuda, et sinu tekstiil on mõeldud sõna otseses mõttes pühale kojale.*” (Laasberg, küsitlus 2026).

Liturgilise värvi ja kristlike sümbolite kasutamine. Kavandamisel tuleb arvestada sobivate sümbolitega lähtudes kirikuaasta liturgilisest värvist. *Eesti luterliku kiriku tekstiilide üldist pilti vaadates peab tõdema, et kasutatud sümbolite hulk on üpris väike. Põhiliseks sümboliks on ladina rist. Tänapäevased kunstnikud on sümboleid hakanud julgelt kasutama. Esmane roll peaks kirikutekstiilidel olema siiski sõnumi kuulutamine. Kirikutekstiile kavandades peaks meeles pidama, et kirik tegeleb igavikuliste küsimustega ning kiriku põhisõnum jääb ajas samaks ning täna kaasaegsed tekstiilid peaksid mõjuma kaasaegsetena ka aastakümnete pärast* (Raabe, 2019). *Liturgilised värvid on üldiselt teada, kuid sümbolid peavad olema vastavuses selle värvi ja meeoleoluga, mida üks või teine liturgiline värv ja periood kirikuaastas endas kannab.* (Laasberg, küsitlus 2026). Aune Taamal (küsitlus 2026) kirjeldab: *“Kavandamisel pidasin silmas luteri kirikus tähendust omavat sümboolikat ja ka keskaegse kiriku üldist atmosfääri, puidust altarit, detaile. /.../ Järva- Jaani kiriku keskaegne puidust skulptuuride j.t. kaunistustega altar tingis kindla tunnetuse, et soovin katete teostamisel kasutada paksemaid maavillaseid lõngu ja käsitelgedel kaaspõime tehnikas kudumist. Värvide ja sümboolika valimisel arvestasin loomulikult koguduse soove.”*

Ehalill Halliste (intervjuu 09.04.2026) peab oluliseks kohaliku sümboolika kasutamist kirikutekstiilides. Muidugi kaasnevad sellega arutelud ning ülevaatused kirikuõpetajaga, kes seletab lahti rohkem kirikusümboolika ning liturgilised värvid. Ka Anu Raua loomingus on olulisel kohal rahvuslik sümboolika koos kristlike sümbolitega. Tema loomingus on need sümbolid tugevalt seotud ning vaiba kavandamisel ei pruugi see olla mõeldud kaunistama kirikuruumi. Sinna jõuab see tihti hiljem (Raud, intervjuu 20.04.2026). Olulisel kohal on risticsümbol erinevates variatsioonides, aga Anu Raud kasutab julgelt ka lihtsaid ja inimestele arusaadavaid kristlikke sümboleid nagu lammas, kukk ja kala.

Koostöö koguduse juhtorganite ja õpetajaga. Koostööd koguduse juhatuse ja õpetajaga peab Ehalill Halliste (intervjuu 09.04.2026) väga oluliseks kogu kavandamise protsessis. Sama meelt on ka Tiina Puhkan (intervjuu 08.04.2026), kes teeb enne tekstiilide kavandamist ära suure eeltöö, mille jooksul on vaimulikuga koostöö eriti oluline. Näiteks Tallinna Jaani kogudusele katete kavandamisel oli väga suur tugi ja abi sel perioodil koguduse õpetajana teeninud Jaan Tammsalust. Ka järgmiste katete valmistamisel Tallinna Kaarli kirikule oli pidev koostöö sealse õpetaja Einar Soonega, kes kavandid väga hoolega üle vaatas ning palus mõnel korral ka kavandit parandada või täiendada. Koostöös tellijaga (kogudusega) on vaja vahel midagi muuta (Laasberg, küsitlus 2026).

Reet Talimaa toob esile ka rõivastuse kavandamise, mille puhul on vaja lähtuda eelkõige isikust, kellele rõivad kavandatakse, ning oluline roll on materjali valikul. Näiteks katoliku kiriku noviitsile loodud kaasula puhul valmistas kunstnik üheksa erinevat kanga näidist, millest kaasulat õmmelda. Kindlasti on mõttekas teha vajadusel koostööd näiteks õmblejatega, et valmistatav rõivas ka kandjale hästi selga istuks (Talimaa, intervjuu 09.04.2026).

Kiriku asukoht ja interjööor. Olulist rolli mängib kirikutekstiilide kavandamisel kiriku asukoht ja interjööor. Aune Taamal peab interjööri väga oluliseks: „*Esimese asjana külastasin kirikut, kuhu hakkasin tekstiile kavandama. Tutvusin interjööri ja tunnetasin koha energiat. Seejärel asusin tekstiile kavandama. Igale vaibale tegin mitmeid erinevaid variante kavandeid, millede seast kiriku nõukogu valis välja need, mida hakkasin materjalis teostama.*” (küsitlus 2026). Tiina Puhkan (intervjuu 08.04.2026) teeb alati kavandite valmimise ühe etapina kavandist tööjoonise ning enne kudumist vaatab selle kirikuruumis üle, kas kõik elemendid ja sümbolid toimivad ning kas proportsiooni on õiged. Ka Reet Talimaa sõnul on väga oluline roll kiriku interjööiril. Näiteks oli Jaani kiriku altari esiküljel Kristuse monogramm, mida ei soovitud tekstiilidega varjata. Aga Kõpu Peetri kirikule valmistatud katete puhul oli vaja kattega varjata ka altari küljed mitte ainult esiosa (Talimaa, intervjuu 09.04.2026). Lisaks võib rolli mängida ka kiriku ümbrus, seda eriti maakirikute puhul. Ehalill Halliste kogus inspiratsiooni kodukandi loodusest ning teistest Eestimaa kirikutest. Näiteks rohelistesse katetesse on sisse kootud Hageri põllulillede värvid ning erinevat sümboolikat käis ta vaatamas ja üles joonistamas erinevates kirikutes (Halliste, intervjuu 09.04.2026). Üldse on tema kootud tekstiilid väga värviküllased, mida paljudes kirikutes ei kohta. Riste Laasberg märgib, et ruumiga, kuhu tekstiilid on mõeldud, peaks kindlasti arvestama, kuid „*kujundus lähtub pigem ikkagi kujutlustest ning püüab mõtestada*

seda tekstiili, mida ma teen. Valgusega saab võib-olla püüda mõnevõrra arvestada.“

(Laasberg, küsitlus 2026).

Materjalid ja tehnika. Kavandamisel tuleb arvestada tekstiilide kasutamise otstarvet, nende eksponeerimise viisi. Katted peavad olema vastupidavad, sest neid vahetatakse aastas mitmeid kordi vastavalt kirikuaasta liturgilise värvi vahetumisele. Katted võivad vahetamise käigus määrduda ja kuluda. Seetõttu peavad need olema ka hõlpsalt puhastatavad. Elna Kaasiku (intervjuu 06.05.2026) sõnul on väga oluline ka teostuse kvaliteet, kuna kirikutekstiilid luuakse kogudust teenima pikaks ajaks, need peavad head välja nägema ka aastate möödudes. Reet Talimaa märgib olulise aspektina, et juba kavandamise käigus on vaja läbi mõelda ka materjalivalik. Siin ei ole oluline ainult kaunis tulemus vaid ka funktsionaalsus (Talimaa, intervjuu 09.04.2026). Ehalill Halliste toob välja ka selle, et oluline on kavandamise juures läbi mõelda tekstiilide kinnitamine. Suured gobeläänid on üpris rasked, mis vajavad kindlasti lisatoestust, mida saab kinnitamisel kasutada.

Kirikutekstiilide hooldamine ja hoidmine. Tekstiilide hooldamise ja hoidmise kohta on Muinsuskaitseamet 2007. aastal välja andnud kirikute hooldusraamatu, mis annab näpunäiteid ja soovitusi kirikutekstiilide õigeks hooldamiseks. On oluline, et ka täna kavandatavad ning valmistatavad tekstiilid oleks hoitud ja kannaksid sõnumit edasi tulevastele põlvkondadele. Samale teemale pöörasin tähelepanu ka oma seminaritöös, kus andsin töö käigus tehtud vaatluse alusel soovitusel, kuidas tekstiile paremini hoida (Suumann, 2025).

Reet Talimaa (intervjuu 09.04.2026) annab oma valmistatud esemetega kaasa ka hooldusjuhendi, kuid kahjuks ei peeta sellest alati kinni ning kate kasutamisel võib tekkida olukord, mil hooldamise käigus saab kate kannatada. Ka Ehalill Halliste ütleb, et tekstiilide hoidmisele tuleb tähelepanu pöörata. Tema valge vastvalminud tekstiiliga juhtus selline lugu, et enne tekstiili kasutamise aega oli kirikuõpetajal vaja neid külastajatele näidata ning selgus, et hiired olid ühe tekstiili katki närinud. Kunstnikul oli sel korral võimalus kiiresti uus tekstiil kududa, kuid peale seda vahejuhtumit tegi koguduse esimees uutele hinnalistele tekstiilidele spetsiaalse kapi (Halliste, intervjuu 09.04.2026). Tekstiilide hooldamise tähtsusele viitab oma intervjuus ka Elna Kaasik (intervjuu 06.05.2026), kes on pidanud oma loodud tekstiile kirikust ära tooma, et need hallitama ei läheks. Selles osas on kogudustel kindlasti palju arenguruumi.

Kokkuvõttes saab öelda, et kavandamise protsessis võivad olulised etapid kunstnike lõikes küll ajaliselt erineda – kes alustab näiteks kirikuruumi külastusest, kes sümboolika uurimisest. Kuid kõik peavad väga oluliseks tekstiilide sobivust interjööri, mõtestamist

liturgilise värvi ja sümbolite osas, materjali ja tehnika valikut funktsionaalsuse vaates. Igas tekstiilide kavandamise ja valmistamise protsessis on väga oluline koostöö koguduse ja selle vaimulikuga. Kogudusse kuulumine ei ole kindlasti vajalik, kuid annab mõningase eelise kirikutekstiilide mõtestamisel ja kiriku sõnumi edasi andmisel. Vaatamata etteantud või aegade jooksul välja kujunenud reeglitele näiteks liturgiliste värvide ja sümboolika osas on oluline ka kirikutekstiilide valmistamisel jääda kunstnikuna iseendaks, samas arvestades konkreetset kogudust, kirikut ja tihti ka koguduse õpetajat (Puhkan, intervjuu 08.04.2026).

Ka Aune Taamal (küsitlus 2026) peab suurimaks väljakutseks kirikusümbolika põimimist oma isikliku kujutamislaidiga. Tehniliselt pakub väljakutset ka see, et käsitelgedel kududes ei ole võimalik korraga näha kogu disaini (Taamal, küsitlus 2026). Riste Laasbergi sõnul on suurimaks väljakutseks aeg: „*et elus oleks selline ajaperiood, millesse kunstnik üldse saab mahutada kirikutekstiilide kavandamise ja valmistamise.*“ (küsitlus 2026).

Praktilise töö tegemiseks sain lähtepunktiks võtta mitmed kunstnike soovitusel ja kogemused. Enne kavandmist on oluline tutvuda ruumiga, kuhu tekstiile kavandada, võtta aega süveneda liturgilistesse värvidesse ning sümbolitesse. Olles ise koguduse liige, on ruum mulle tuttav ning liturgilistest värvidest ja kristlikest sümbolitest olen teadlik.

2. Kirikutekstiilid EELK Tuhala Kaarli koguduses

Järgnevalt teen üldise ülevaate Tuhala Kaarli kogudusest ja kasutusel olevateks tekstiilidest.

Foto 1 Tuhala Kaarli kirik

2.1. Koguduse tutvustus

EELK Tuhala Kaarli kogudus kuulub EELK Ida-Harju praostkonda. Koguduse hingekirjas on ligikaudu 220 liiget, kes on siin ristitud ja/või leeriõnnistuse saanud. Liikmeannetajaid on umbes 40 ning iganädalaselt käib jumalateenistustel ja palvustel viis kuni kümme inimest. Koguduse liikmed on peamiselt kohalikud või kunagi selles piirkonnas elanud inimesed, aga kogudusega on liitunud ka inimesi kaugemalt. Koguduse õpetaja ametit peab Tauno Kibur. Jumalateenistusi peetakse selles koguduses igal pühapäeval, millele lisanduvad täiendavalt palve- ja osadusõhtud kolmapäeviti ja laupäeviti. Lisaks tegutseb koguduse juures sihtasutus, mille ülesandeks on korraldada erinevaid kristliku sisuga koolitusi, retriite ning arendada kristliku elulaadi keskust. Koguduses peetakse oluliseks jätkusuutlikkust, väärtustatakse aeglast ja teadvustatud elulaadi. Koolituste oluliseks osaks on lisaks vaimulikele praktikatele ka tööpraktika, mida viiakse läbi Oru mõisas olevates meeste ja naiste käsitöötubades (puidukoda ja tekstiilituba).

Tuhala Kaarli kirik (vt. Foto 1) on ehitatud aastatel 1775-1777 Tuhala mõisniku Carl Johann Mellini finantseerimisel. Eriliseks teeb Tuhala kiriku selles asuv nikerduste ja maalidega kantselaltar (vt Fotod 2 ja 3), mis on valminud osaliselt 17. sajandi I poolel, osaliselt 18. sajandi viimasel veerandil (allikas: Kultuurimälestiste register). Kantselaltari puhul on kantsel toodud altari kohale altariseina keskele. Seda tüüpi kantselaltareid on Eestis vaid neli – lisaks Tuhala Kaarli kirikule Kassari kabelis, Misso kirikus ja Rooslepa kabelis.

Foto 2 Tuhala Kaarli kiriku sisevaade, autori foto

Foto 3 Kantsel-altar, autori foto

Kogudusele kuulub lisaks kirikuhoonele ka Oru mõisahoone (vt Foto 4) Oru külas. Mõisas asub koguduse talvekirik, mida kasutatakse jumalateenistuste, palvuste ja talituste läbiviimiseks külmal ajal, kuna kirikus küttesüsteemi ei ole.

Foto 4 Oru mõis, autori foto

2.2. Altari-, kantsli- ja puldikatted

Altar on kirikuruumi liturgiline kese. Altar (altarilaud, mensa) on püha õhtusöömaaja laud ehk Issanda laud (mensa Domini), mis kujutab endast Kristuse aujärke ja Tema ligiolu. Altari väljanägemine peab vastama selle tähendusele ja liturgilisele ülesandele (Jumalateenistuste ja talituste juhend (edapidi JTJ), 2013, p 46). Tuhala Kaarli kirikus on statsionaarne altar, talvekirikus on teisaldatav lihtne puidust altar.

Jumala sõna kuulutamiseks ja selle tähtsuse rõhutamiseks liturgias on kirikus omaette paik – kantsel. See seisab traditsiooniliselt kiriku evangeeliumipoolel. Kantsel võib olla ehitatud kiriku põrandast kõrgemale või ka põranda tasapinnal seisva statsionaarse lugemispuldina (JTJ, 2013, p 67). Tuhala Kaarli kirikus on kantsel altari kohal ning põrandal asetseb eraldi lugemispult. Talvekirikus on sõna kuulutamiseks lugemispult.

Kirikus on kasutusel viis liturgilistes värvides tekstiilide komplekti (valge, roheline, punane, violetne ja must). Komplekti kuuluvad altari-, kantsli- ja puldikate. Valge komplekt on valmistatud 1990ndate esimesel poolel. Roheline, punane ja must komplekt on valmistatud 1990ndate lõpus või 2000ndate alguses, kahjuks valmistamise täpne aeg ja valmistaja on teadmata. Violetne komplekt on valmistatud aastal 2015 kohaliku õmbleja poolt. Kirikus olevad tekstiilid on rahuldavas seisukorras, osaliselt on kahjustada saanud valge kantslikate ning roheline altarikate (Suumann, 2025)

Talvekirikus on kasutusel viis liturgilistes värvides tekstiilide komplekti (valge, roheline, punane, violetne ja must). Komplekti kuuluvad altari- ja puldikate (Suumann, 2025). Kõige enam on talvekirikus kasutusel valge ja roheline komplekt ning kaks korda aastas (paastuajal) violetne komplekt. Musta ja punast komplekti talvekirikus ei kasutata, kuna kirikuaastat arvestades peetakse teenistusi nende liturgiliste värvide kasutamise ajal kirikus.

Koguduse talvekirikus kasutusel olevad tekstiilid olen välja toonud lõputöö lisas nr 3.

2.3. Teised tekstiilid (liturgiline rõivastus, vaibad, armulauatekstiilid, tukukotid)

Alba on kõigi liturgial teenijate ühine liturgiline rõivas, mida kantakse traditsiooniliselt koos vööga. Alba sümboliseerib puhtust, ristimises saadud uut elu (ka ristimisrüü on alba) ja lunastatute igavest rõõmu (Ilm 3:5) (JTJ, 2013, p312). Valgest nõõrist või riideribast valmistatud **vöö** seotakse albale kahekordsena ümber piha, sõlmitakse ja jäetakse otsad vabalt rippuma (JTJ, 2013, p 313). Tuhala Kaarli koguduse õpetajal on kasutusel kaks albat.

Stoola on 2–3 m pikk ja 5–10 cm lai liturgilist värvi kangariba (lint), mis on vaimuliku – piiskopi, preestri või diakoni ametitunnus ja sümboliseerib selle ameti sisu – vaimulikuna tegutsemine on Kristuse ikke kandmine (Mt 11:29) (JTJ, 2013, p 316).

Kaasula on liturgiline pealrõivas, mida kasutatakse missal. Kaasula pärineb antiikaegsest mantlist (ld casula, paenula, planeta) ja sümboliseerib Kristuse kõikekatvat armastust, nagu kaasulagi katab vaimuliku kõiki teisi rõivaid. Kaasula viitab ka vaimuliku oma enese taandamisele, et täita Kristuse antud püha teenimisülesannet (JTJ, 2013, p 318).

Tuhala koguduse vaimulikul on kasutusel valge, roheline, punane ning violetne stoola ja kaasula. Rõivad on soetatud Leedust kirikutarvetega tegelevast ettevõttest.

Teistest tekstiilidest on kirikus kasutusel **vaibad**. Kantslis on kasutusel kohaliku käsitöölise kangastelgedel kootud trikotaažist vaip, altaris Soome sõpruskoguduse poolt kingitud vaip ning altari ees ja pinkide vahel eeldatavasti nõukogude perioodil soetatud taftingvaip.

Armulaua seadmisel kasutatakse **korporaali** ning **karikakatet**. Korporaal on väike aluslina, millele asetatakse pühitsetavad armulauavein- ja – leib. Karikakate on ristikülilikukujuline tekstiil, millega kaetakse karikas ja pateen ehk leivik (väike taldrik armulaualeiva pühitsemiseks ja jagamiseks) (JTJ, 2013, lk 39). Karikakatted on komplektis kõikide liturgilistes värvides altari-, kantsli- ja puldikatetega.

Talvekirikus on kasutusel vaibad (poekaup). Teenistustel kasutatakse korporaali, karikakatteid ja korjanduskotti. Talvekirikus on kasutusel valge ning roheline karikakate, teistes liturgilistes värvides eraldi karikakatteid ei ole. Vajadusel kasutatakse valget katet.

Korjanduskott (tukukott) on mõeldud annetuste kogumiseks pinkides istuvate kirikuliste keskel jumalateenistuse ajal. Korjanduskott võib olla kas pika varre otsa kinnitatud või kahe lühikese käepidemega (JTJ, 2013, lk 23). Tuhala kogudusel on kasutusel punasest sametist kahe lühikese käepidemega korjanduskott.

Kirikus kasutusel olevad rohelised, punased ja mustad katted on valmistatud üheaegselt ühe tegija poolt. Kahjuks ei ole täpset aega ja valmistajat teada. Valged katted on õmmeldud koguduse endise liikme ning violetsed katted kohaliku õmbleja poolt. Iga komplekt on terviklik, komplekti juures on kasutatud sama materjali ning sarnaseid sümboloid.

Talvekirikus kasutatavad katted on väga eriilmelised. Mitmed neist on eelnevalt olnud kasutusel peakirikus ning puuduolevaid katteid on erinevatel perioodidel erinevate koguduse liikmete poolt kättesaadavatest kangastest juurde valmistatud. Koguduse juhatuse hinnangul võiks komplekte kindlasti uuendada kas vanade katete taaskasutamise või täiesti uute valmistamise teel.

3. Violetsed katted talvekirikusse

Seminaritöö käigus inventeerisin koguduses olevad katted, mille tulemusel selgus, et kõige suurem vajadus on talvekiriku violetsete katete järgi. Seda värvi katteid kasutatakse kahel perioodil aastas (suurel paastuajal enne ülestõusmispühi ja väikesel paastuajal enne jõule), mis langevad külmale ajale, mil teenistusi peetakse talvekirikus. *Violetne värv sümboliseerib kannatust, patukahetsust, meelearandust. /.../Violetsetel katetel kujutatud sümbolid teenivad sedasama eesmärki, mis värvgi. Seepärast võib neil ristimärgile lisaks näha karikat, okaskrooni, kibuvitsu ja teisi kannatusele viitavaid sümboloid.* (Raabe, 2025, lk 81). Hetkel kasutatakse kirikusse violetsete katete valmistamisest ülejäänud mustrilist kangatükki ning vanemat violetset altarilinikut, mis on tugevalt pleekinud.

Kirikutekstiilide valmistamiseks on EELK Jumalateenistuste ja talituste juhendis antud väga üldised soovitusel – tekstiilid peavad olema valmistatud väärivatest materjalidest, neid kaunistatakse kristlike sümbolitega vastavalt kirikuaasta liturgilisele perioodile. Kogudustel lasub kohustus tekstiile hästi hoida ja hooldada (JTJ, 2013, lk 25).

Mina kasutasin uute katete valmistamiseks juba olemasolevaid kangaid ja esemeid. Taaskasutuse mõte tekkis soovist anda uus elu praegu kasutusel olevatele katetele. Selline

mõte sobib ka hästi koguduse üldise suunaga viljeleda aeglast ja jätkusuutlikku elustiili. Tekstiili jäätmete hulk kasvab aasta-aastalt järjest suuremaks ning see on koguduse väike panus jäätmete vähendamiseks. Kliimaministerium tellis tekstiiljäätmete osas uuringu „Tekstiili ringlussevõtu tehnoloogiate uuring ja analüüs“, mille 2024. aastal valminud raport näitab, et Eestis tekib aastas kokku umbes 18 tuhat tonni tekstiiljäätmeid. See tähendab, et üks Eesti elanik viskab aastas ära keskmiselt 14 kg tekstiiljäätmeid (Moor *et al*, 2024).

Tegin üleskutse koguduse liikmetele eesmärgiga koguda esemeid, mida enam mingil põhjusel ei kasutata ning mida saaksin katete valmistamiseks kasutada. Üleskutsele reageeris kahjuks vaid kaks koguduse liiget. Laiendasin oma üleskutset ka naaberkogudusele Kosel. Koguduse õpetaja andis mulle taaskasutuseks Kose vanad violetsed katted ning samuti esemeid kohalikust heategevuslikust taaskasutuspoest.

Soovisin oma katete valmistamisel kasutada violetseid ja kuldseid kangaid. Keeruliseks osutus kuldsete kangaste leidmine, mis sobiksid valitud tehnikaga uue katte valmistamiseks.

Valmistamise tehnikaks valisin lapitehnika. Selle tehnika kasuks otsustasin taaskasutuse soovi tõttu, et oleks võimalik kasutada ka väikeseid esemeid (näiteks särke, pükse ja väikeseid linikuid). Samuti saab nõnda uue elu anda vanadele katetele, mis on kulunud, pleekinud või katki. Kulunud või katkised osad saab välja jätta ning kasutusse võtta korralikum osa vanadest katetest. Seega ei jää vanad katted lihtsalt kusagile kappi või riiulile seisma vaid saavad uue elu uutest katetest. Tehnika valikut toetab ka teenistuse ruum. Kuigi talvekirik asub endises Oru mõisas, ei ole tegemist muinsuskaitse all oleva hoonega, mis seaks olulisi piiranguid ruumide kasutusele ja sisustusele. Mõisahoonel on mitmel korral ümber ehitatud ning praegune talvekiriku ruum on sisustatud käesoleval sajandil. Seega sobitub uuem tehnika sellesse ruumi hästi.

3.1. Katete kavandamine ja tööproovide valmistamine

Kavandamise alustamisel võtsin arvesse kunstnikelt kogutud informatsiooni ja soovitusi. Katted valmisid koostöös koguduse juhatusega arvestades liturgilist värvi ja sümboliteid ning ruumi omapära.

Esimese asjana vaatasin liturgilist värvi. Violetne värv võib väga palju varieeruda. Kuna kirikuõpetaja soov on kasutada rohkem purpuri tooni, siis lähtusin ka sellest, kuigi kogutud tekstiilmaterjal seadis sellele omad piirid.

Teiseks tuleb arvestada ruumiga. Koguduse talvekiriku teenistuste pidamise ruumi seinad on kaetud heleda puiduga. Altar on väga lihtne. See on valmistatud puitlaastplaatidest ning paigutatud seinaga vastu. Altari kohal on seinaga vaid vähesel määral eristuvast puidust rist ning kahel pool risti küünlahoidjad. Lugemispult asub altarist paremal. Pult on tiseritööna valminud ning eelnevalt olnud kasutusel peakirikus.

Altarikate peaks varjama altari esise, kuna altari valmistamiseks kasutatud materjal on ruumi üldisest interjöörist erinev. Lugemispuldi kate peaks olema nii pikk, et varjab vaid puldi ülemise osa, kuna seda on aegade jooksul parandatud. Pult on tundmatu meistri poolt valmistatud ning selle jalga ei peaks varjama.

Oma seminaritöö raames kogusin informatsiooni EELK Ida-Harju praostkonna kirikute tekstiilide kujunduse kohta. Lootsin leida sealt praostkonnale ühiseid jooni sümbolite või kaunistusvõtete kohta. Inventeerimise käigus selgus, et väga suur osa tekstiilidest on kaunistatud lihtsa atlasspaelast ladina ristiga, mis on kangale õmmeldud. Vähem kohtas teisi sümboleid (näiteks taimi, Kristuse monogrammi ja tähe kombinatsiooni AjaΩ). Koguduse juhatusega arutades jõudsimme järeldusele, et sümbolina on violetsete katete juures paslik kasutada lihtsat ristimotiivi. Kavandite loomisel kasutasingi sümbolina ladina risti ja kuldset värvi, mis viitab Jeesuse sündimise ja ülestõusmise valgusele. Koguduse õpetaja soovil lisasin katele neli väikest kuldset risti sümboliseerimaks Jeesuse apostleid (Peetrust, Paulust, Jaakobust ja Johannest).

Kavandite loomise protsess toimus samaaegselt tööproovide valmistamisega. Katsetasin erinevaid lapitehnika meetodeid ning valmistasin mõned tööproovid (vt Foto 27 Lisas 4). Erinevast materjalist kangaste koos kasutamine osutus probleemiks, mille tulemusena välistasin mõned kogutud paksemast kangast esemed. Erinevaid lapitehnika meetodeid katsetades jõudsin tehnikani, milles katted valmisid. Täpsem tehnika nimetus on „katedraali aken“, mis sobib kirikutekstiili valmistamiseks juba ka nime poolest. Kangaruute voltides ja omavahel ühendades tekib reljefne muster, mis meenutab vitraažaknaid. Sellise nimega tehnikat on kasutatud näiteks Ameerikas 20. sajandi esimesel poolel, kust see on levinud ka Euroopasse. Lapitehnika uurija Barbara Brackmani veebibolgis on varaseima tõendina märgitud aasta 1944, mil ajakirjas “Workbasket” oli trükitud selle tehnika skeemid ja joonised. Peale selle tehnika kasuks otsustamist leidsin, et ka mujal on seda tehnikat peetud kirikus kasutamiseks piisavalt väärrikaks. Selles tehnikas on valmistatud violetne altarikate Inglismaal Suffolki St. Mary kirikusse (vt Foto 5).

Foto 5 Altarikate St.Mary kirikus, allikas Flickr.com

Valminud kavandeid (vt Foto 26 Lisas 4) esitlesin arvamuse saamiseks ka koguduse juhatusele. Arutelude tulemusel jõudis juhatus otsusele valmistada tumedal põhjal kuldse ristiga katted.

3.2. Katete valmistamine

Enne põhitöö tegemist valmistasin erinevas suuruses detailidega tööproove (vt Foto 27 Lisas 4) nägemaks, kuidas erinevad kangad omavahel kooskõlas toimivad. Oluline oli sealjuures jälgida ka seda, kui suures koguses mingit kangast on. Väiksemaid esemeid sai kasutada motiivi sees ning suuremaid detaile ühendava aluskangana. Põhikangaks valisin endised talvekiriku violetsed katted, mis on küll osaliselt kulunud ja pleekinud, aga see lisab uuele kattele maalilisust ja omapära. Samal põhjusel jätsin osa kattest teiste väikeste motiividega katmata, et vanad katted välja paistaksid. Osalt valisin selle kanga aluskangaks ka seetõttu, et seda kangast on piisavalt suurel hulgal ning minu eesmärgiks oli vanu katted maksimaalselt uute katete tegemiseks kasutada, et need saaksid kogudust ka edaspidi teenida. Vanadest katetest jäi kasutamata vaid ääreprints. Seda on plaanis kasutada uue valge altarilina ääre

kaunistusena. Kuldse risti esiletoomiseks paigutasin risti aluskangaks tumedamast kangast detailid.

Detailide ühendamise omavahel teostasin õmblusmasinaga. Pealispinnale motiivide kinnitamise teostasin käsitsi kasutades kuldset niiti, mis annab nii väarikale esemele juurde pidulikkust ja suursugusust.

Altarikatte mõõdud on 135 x 90 cm, kate koosneb 150 detailist. Detailid on valmistatud 20 x 20 cm suurustest kanga tükkidest (vt Foto 28 Lisas 4), mis on ruuduks kokku õmmeldud ning omakorda väiksemaks ruuduks kokku volditud. Detailid õmblesin omavahel kokku, millest valmis kate aluspind (vt Foto 29 Lisas 4). Aluspinnale paigutasin 5 x 5 cm suurused erinevatest kangastest detailid (vt Foto 30 Lisas 4). Kuldsete detailide aluspinnale õmblemisel tekkis kavandatud ristikujutis. Risti ümber kinnitasin veel täiendavalt erinevat tooni violetseid kangatükke ning lisasin pealisdetaile kuldsele aluskangale, millest moodustusid neli tähekest sümboliseerimaks eelpool nimetatud apostleid. Puldikatte mõõdud on 63 x 54 cm, kate koosneb 42 detailist. Puldikatte valmistamisel kasutasin sama tehnikat. Risti sümboli esile toomiseks valmistasin aluskanga osad detailid kuldset värvi kangast (vt Foto 31 Lisas 4), millele õmblesin tumedamast kangast väikesed motiivid.

Mõlema katte tagumisele pinnale kinnitasin voodri, milleks kasutasin samuti taaskasutusmaterjalina vana kardinat. Katete ülemisse serva kinnitasin aasad, millest saab läbi viia puudust lati, mille abil kate altari ja puldi servale kinnitub. Selliselt kinnitatuna ei saa tekstiil kahjustatud ning valmistatud kate seisab altari ees sirgena.

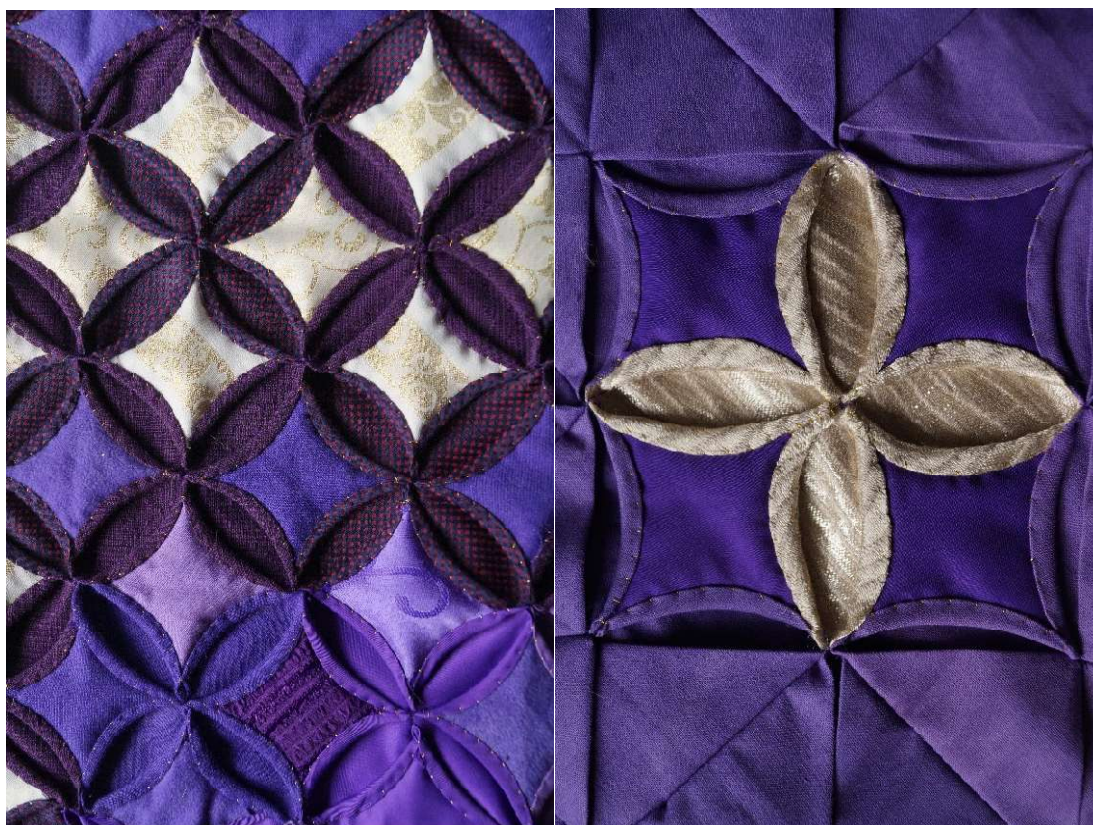
Katete valmistamiseks kulus kokku 81 tundi, millest detailide lõikamisele kulus 10 tundi, detailide õmblemisele 25 tundi, detailide ühendamisele aluspinnaks 4 tundi, väikeste motiivide õmblemisele 39 tundi ja voodri õmblemisele ning viimistlemisele 3 tundi.

Kuna valmistatud katted on reljeefse pinnaga, siis on soovitatav neid hoida papirullile keeratuna koti või lina sees, et tagada katete hea seisukord ning vältida tolmutumist ja määrdumist. Kuna tegemist on erinevatest materjalidest valmistatud katetega, siis ei tohi katteid kuumas vees ja koduse pesumasina pesti, et vältida erinevate materjalide erinevat kokku tõmbamist pesemise käigus. Puhastamiseks sobib eelkõige kerge kloppimine ja vajadusel lokaalne plekkide eemaldamine. Kogudusel on soovitatav leida lahendus kirikutekstiilide korrektseks hoiustamiseks, et vähendada katete tihedat puhastamise vajadust.

Foto 6 Valmis katted talvekirikus, autori foto

Foto 7 Katte detailid, autori foto

Kokkuvõte

Lõputöö “Violetne altari- ja puldikate EELK Tuhala Kaarli koguduse talvekirikusse” eesmärk oli uurida kaasaegsete kirikutekstiilide valmistamise praktikaid Eesti tekstiilikunstnike tööde näitel ja luua selle põhjal violetset värvi altari- ja puldikate EELK Tuhala Kaarli koguduse talvekirikusse. Valisin sellise töö teema, sest leian, et kirikutekstiilide roll ja valmistamise valdkond vajab ühiskonnas suuremat tähelepanu ja mõtestamist. Selle mõistmiseks pöördusin tekstiilikunstnike poole, kes on oma loometöös kirikutekstiilide valmistamisega kokku puutunud. Soovisin teada saada, mida tähele panna ja oluliseks pidada kirikusse loodavate tekstiilide kavandamisel ning millised on selle valdkonna suurimad probleemid.

Uurimuse käigus saatsin kirikutekstiile valmistanud kunstnikele veebiküsimustiku ning viisin läbi intervjuud. Küsimustikule vastamise protsent jäi kahjuks üpris väikeseks, kuid intervjuude käigus kogusin palju väärtuslikku informatsiooni, mida kogudustega jagada. Kirikutekstiilide kavandamise osas töid kunstnikud välja peamised aspektid, millele tähelepanu pöörata: liturgiline värv, kiriklik sümbolika, interjäär ning koostöö koguduse, vaimulike ja laiemalt kiriku juhtkonnaga.

Kõik kirikutekstiile kavandanud ja valmistanud kunstnikud on seisukohal, et nii kultuurilises kui kunstilises mõttes on kirikutekstiilid ja kirikukunst laiemalt väga oluline. Seda peab hoidma ning edasi viima. Kuid samas valmistab tänane olukord selles vallas muret. Uute tekstiilide tellimise protsess ei ole läbipaistev, puudub koostöö koguduste ja kunstnike vahel, rahalised võimalused on piiratud. Toodi välja mitmeid ettepanekuid, kuidas võiks valdkonda arendada - näiteks konkursside korraldamine ja igasuunalise koostöö suurendamine. Kindlasti on kunstnike rolliks valdkonna kunstiline arendamine. Kahjuks ei ole aga tänases Eestis selle valdkonna eesvedajat, kes erinevad huvitatud osapooled omavahel kokku viiks.

Töö praktilises osas kavandasin ja valmistasin kunstnike kogemusi ja soovitusi silmas pidades koguduse talvekirikusse altari- ja puldikatte kasutades selleks koguduse vanu katteid ning esemeid taaskasutusest. Katete valmistamiseks valisin lapitehnika. Valik õigustas end, sest andis võimaluse võimalikult suure osa kulunud katetest uuesti väärilt kasutusele võtta ning erinevaid tekstiilesemeid valmistamisel kasutada. Taaskasutus ei pea kirikutekstiilide puhul olema eesmärk omaette, sest vanade katete materjal ei pruugi alati selleks sobida. Antud töö raames mängis rolli see, et vanade katete materjal olid sellise tehnika kasutamise jaoks väga sobilik. Praktilise töö käigus valmisid kaks katet, mis loodetavasti teenivad kogudust pikka aega.

Kasutatud allikad

Õigusaktid

EELK Jumalateenistuste ja talituste juhend, 2013

Kirikuseadustik, 2015

Kirjandus

Huik, S., Laasberg, R., Pajupuu, K., Ollisaar, A. ja Tali, K. (2015) *Eesti professionaalne tekstiilikunst 1915-2015*. Eesti Tekstiilikunstnike Liit

Raabe, M. (2003) *Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku tekstiilid aastatel 1917-2000*. Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus

Raabe, M. *Kirikutekstiilid* veebiblogi

Raabe, M. (2025) *Istudes taevases kohvikus. Eesti kirikutekstiilidest ja tekstiiliajaloost*.

Kirjastus Argo

Suumann, L. (2025) *Altari-, kantsli- ja puldikatted EELK Ida-Harju praostkonna kogudustes*.

[Seminaritöö, Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia]

Internetiallikad

Brackman, B. (2020) *Material Culture. Quilt historian Barbara Brackman`s Blog About Quilts & Fabric Past & Present*.

<https://barbarabrackman.blogspot.com/search?q=cathedral+window>

Kultuurimälestiste register.

<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=3605>

Moora, H., Aus, R., Varov, I., Peterson, M.K. ja Kuldna, P. (2024) *Tekstiili ringlussevõtu tehnoloogiate uuring ja analüüs*. [https://www.kliimaministerium.ee/elukeskkond-](https://www.kliimaministerium.ee/elukeskkond-ringmajandus/tekstiil?utm_source=chatgpt.com)

[ringmajandus/tekstiil?utm_source=chatgpt.com](https://www.kliimaministerium.ee/elukeskkond-ringmajandus/tekstiil?utm_source=chatgpt.com)

Raabe, M. (2025) *Kirikutekstiilid*. <https://kirikutekstiilid.blogspot.com/>

Slater, A. (2025) *Flickr.com*

<https://www.flickr.com/photos/pikerslanefarm/54464206869/in/pool-4044036@N20/>

Empiirilised allikad

Halliste, E. Intervjuu 09.04.2026

Kaasik, E. Intervjuu 06.05.2026

Laasberg, R. Veebiküsitlus aprill 2026

Puhkan, T. Intervjuu 08.04.2026

Raud, A. Intervjuu 20.04.2026

Taamal, A. Veebiküsitlus aprill 2026

Talimaa, R. Intervjuu 09.04.2026

Lisad

Lisa 1. Veebiküsitlus

Taust ja kogemus

1. Palun tutvustage lühidalt oma haridus- ja töötausta tekstiilikunstnikuna.
2. Kuidas jõudsite kirikutekstiilide loomise juurde ning milline on nende osakaal teie loomingus?

Kirikutekstiilide kavandamine

3. Millest algab teie jaoks kirikutekstiili kavandamise protsess? Palun kirjeldage oma tööprotsessi.
4. Milliseid tegureid peate kirikutekstiili kavandamisel kõige olulisemaks? (nt liturgiline värv, sümboolika, kiriku arhitektuur, koguduse soovid, tekstiili funktsioon).
5. Kuidas mõjutab kiriku ruum (arhitektuur, sisekujundus, valgus) teie kavandit?
6. Milline on tavaliselt teie koostöö tellija või kogudusega kavandamisprotsessi käigus?

Materjalid ja tehnikad

7. Milliseid materjale eelistate kirikutekstiilide valmistamisel kasutada ning millest materjalivalik sõltub?
8. Milliseid tehnikaid kasutate kirikutekstiilide loomisel kõige sagedamini?
9. Millised on kirikutekstiilide valmistamisel suurimad tehnilised või loomingulised väljakutsed?

Kunstiline ja kultuuriline tähendus

10. Milline on kirikutekstiilide roll tänapäeva kirikuruumis teie hinnangul ja kuidas on see ajas muutunud?
11. Milliseid põhimõtteid või soovitusi peaksite oluliseks kunstnikule, kes kavandab kirikutekstiile?
12. Milliseid põhimõtteid või soovitusi peaksite oluliseks kogudusele, kes kirikutekstiile tellib?

Lisa 2. Näited tekstiilikunstnike töödest

Foto 8 Pilvi Blankin-Jones, EELK Avinurme kiriku altarikate, allikas: Kirikutekstiilid veebiblogi

Foto 9 Ehalill Halliste, EELK Hageri kiriku altarikate, allikas: Kirikutekstiilid veebiblogi

Foto 10 Elna Kaasik, Pärnu Agape keskuse seinavaip, allikas: Kirikutekstiilid veebiblogi

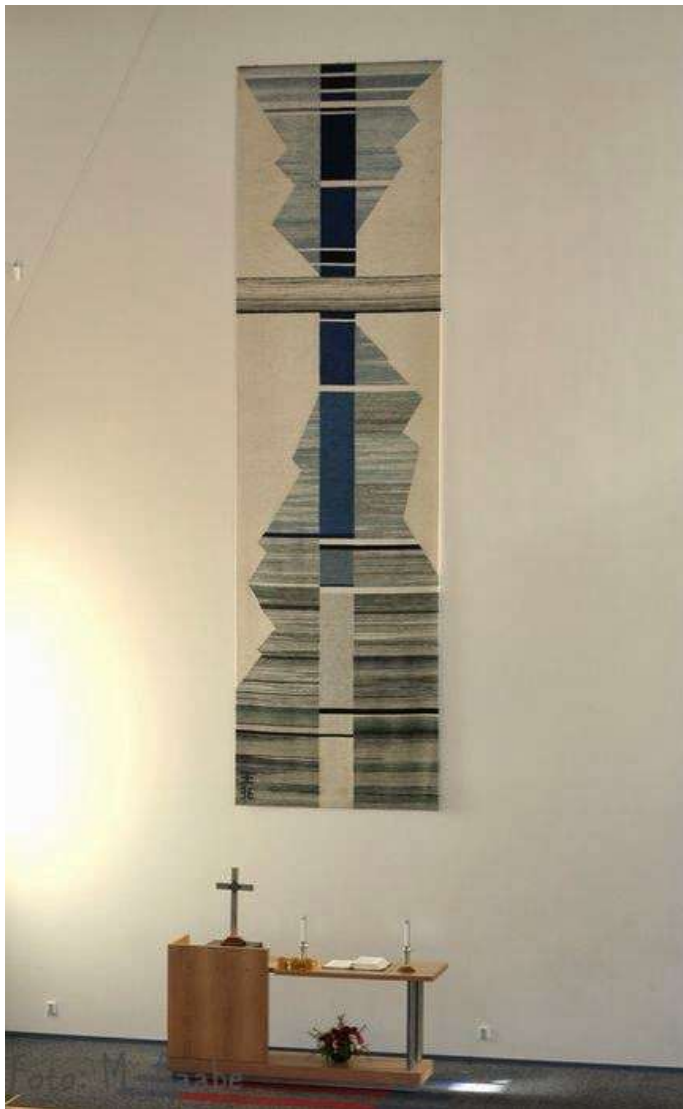

Foto 11 EELK piiskoppide ametirüüd, allikas: Eesti Kirik

Foto 12 Mariann Kallas, EEKBKL Viljandi baptistikoguduse puldikate, allikas: Kirikutekstiid veebiblogi

Foto 13 Riste Laasberg, EMK Tartu Püha Luuka kiriku puldikate, allikas: Kirikutekstiilid veebiblogi

Foto 14 Maasike Maasik, EELK Haapsalu Toomkiriku altarikate, allikas: Kirikutekstiilid veebiblogi

Foto 15 Leeda Ots, EELK Ilumäe kabeli kantslikate, allikas: Kirikutekstiilid veebiblogi

Foto 16 Tiina Puhkan, EELK Kose koguduse kantsli- ja puldikate, autori foto

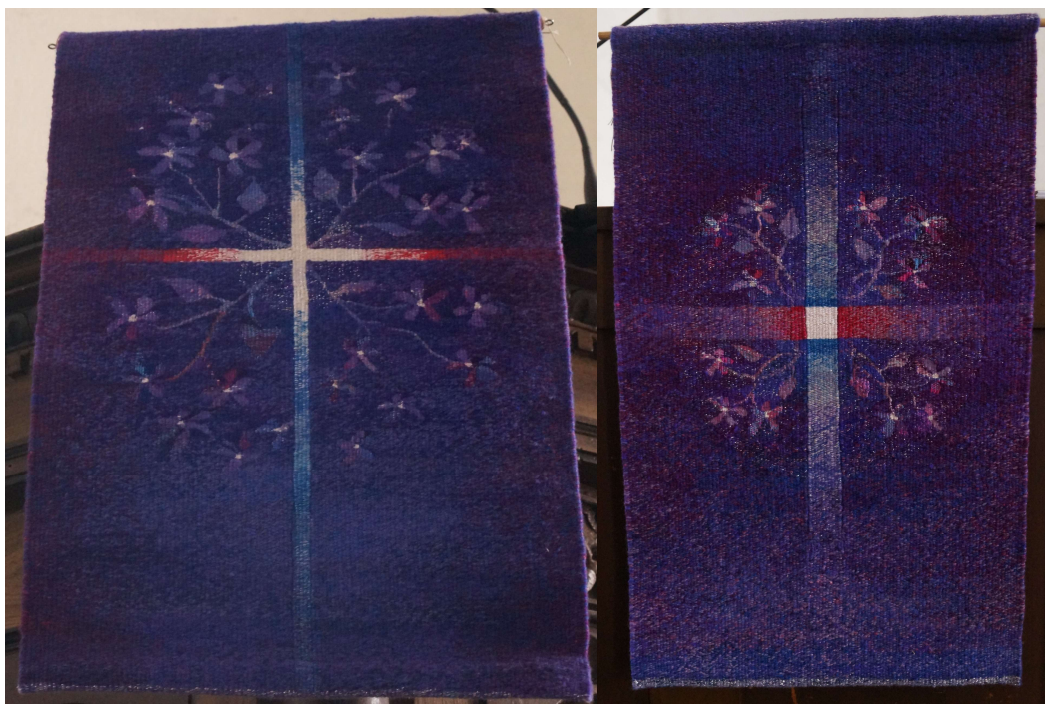

Foto 17 Anu Raud, EELK Tartu Jaani kiriku katted, allikas: Anu Raua isiklik kogu

Foto 18 Aune Taamal, EELK Soome Püha Peetruse koguduse seinapilt, allikas: Kirikutekstiilid veebiblogi

Foto 19 Aune Taamal, EELK Järva-Jaani kiriku altarikate, allikas: Kirikutekstiilid veebiblogi

Foto 20 Reet Talimaa, EELK Kõpu kiriku altarikate, allikas: Kirikutekstiilid veebiblogi

Lisa 3. Tuhala Kaarli koguduse talvekiriku tekstiilid

Foto 21 Violetne pleekinud kate, autori foto

Foto 22 Violetne kanga jääk, autori foto

Foto 23 Valged katted, autori foto

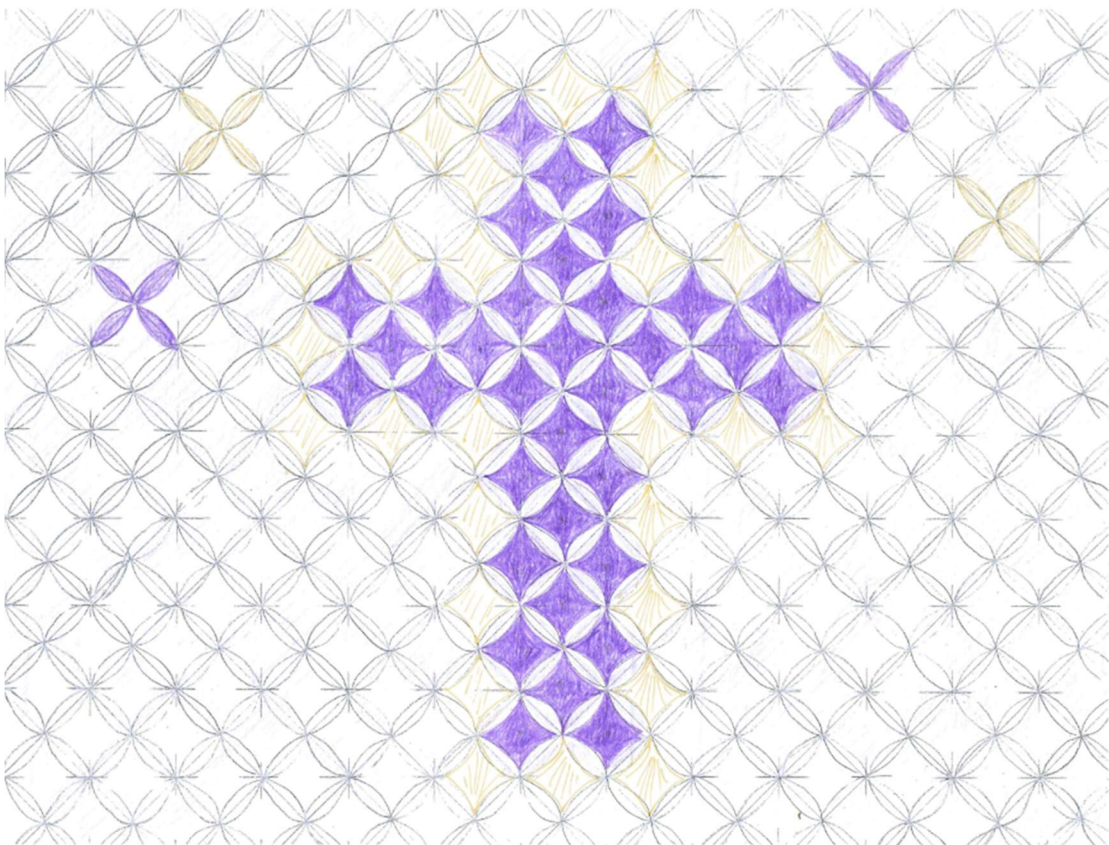
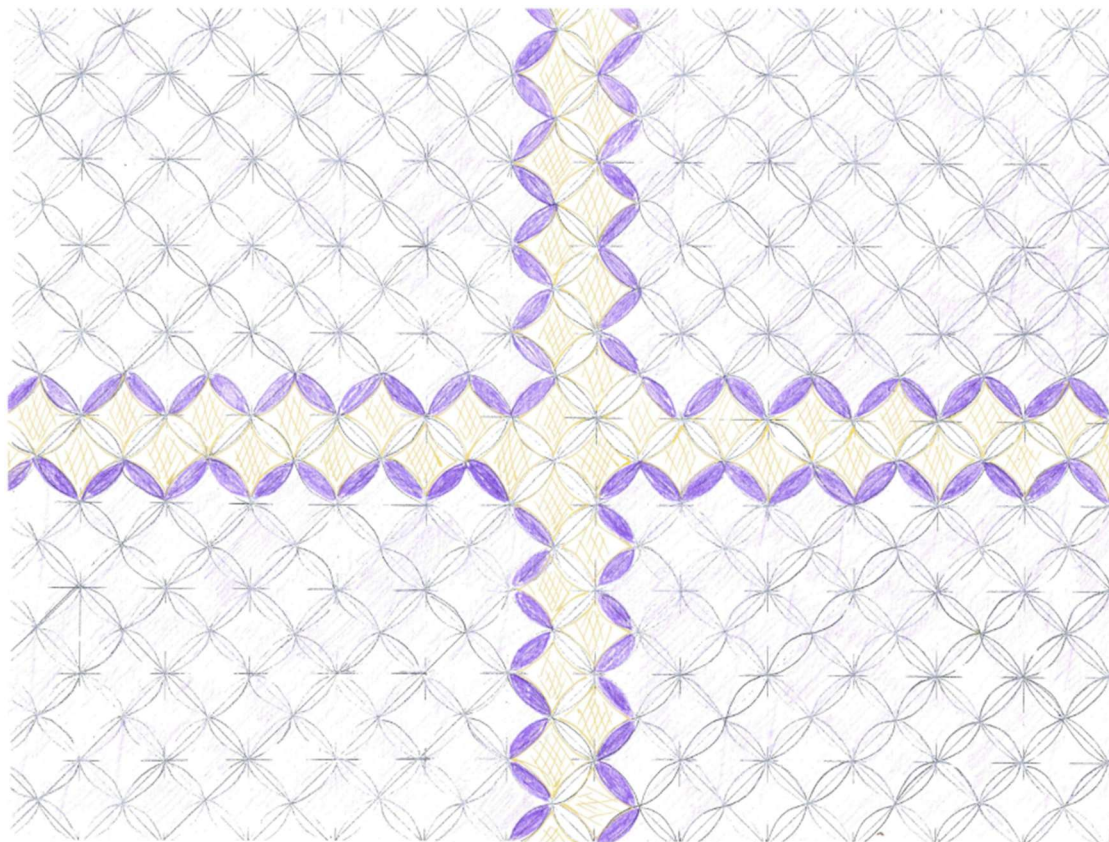

Foto 24 Rohelised katted, autori foto

Foto 25 Punased katted, autori foto

Lisa 4. Kavandid ja tööproovid*Foto 26 Kavandid*

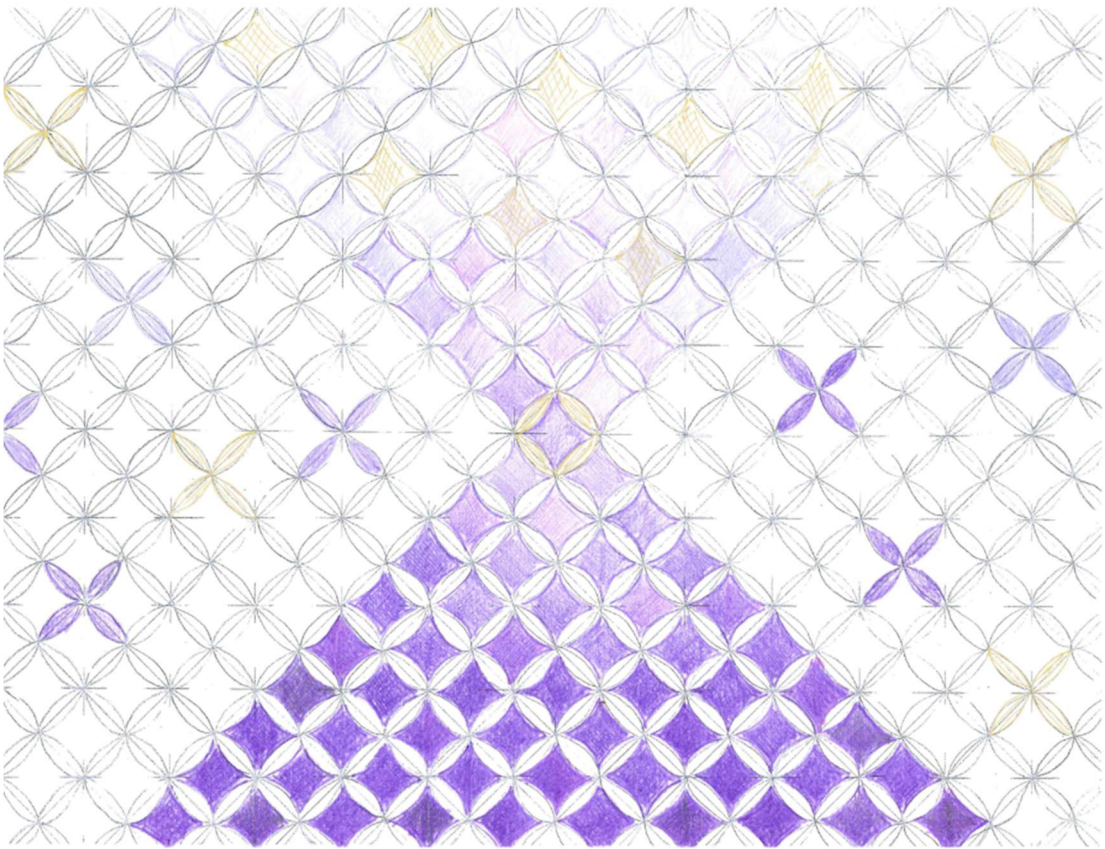
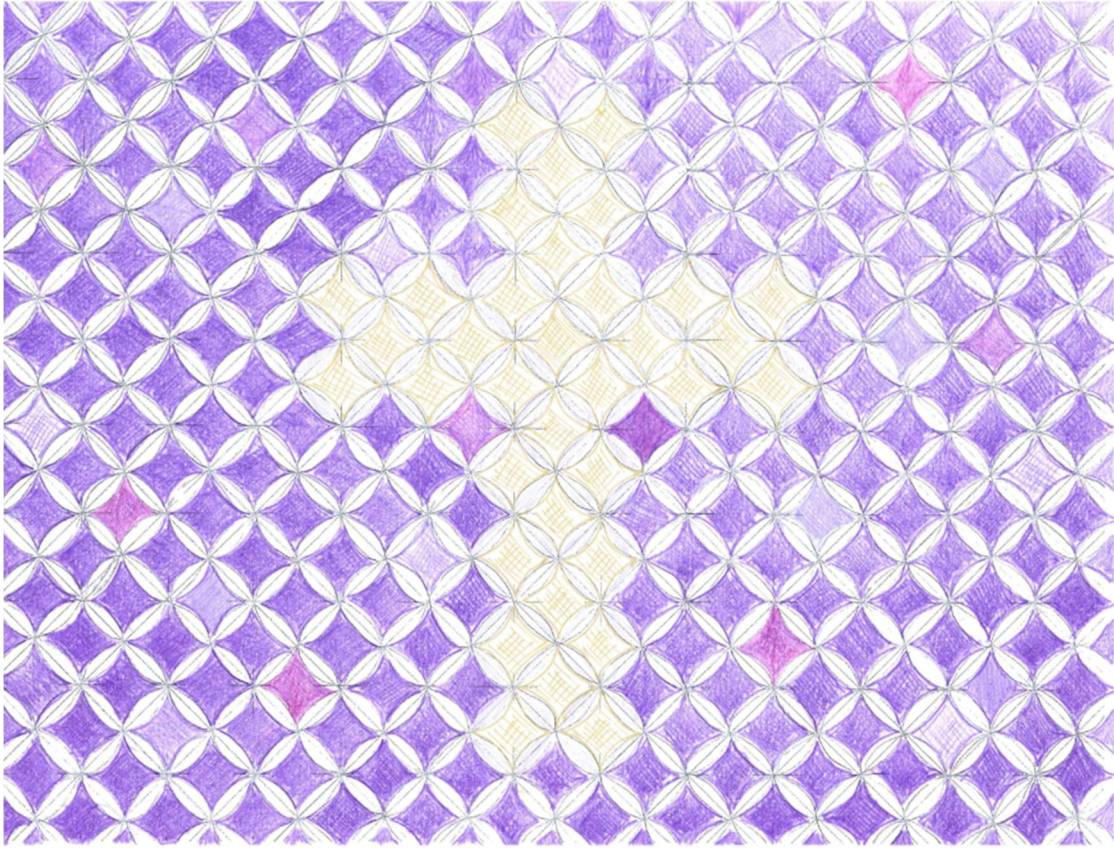

Foto 27 Erinevate materjalide ja erinevate tehnikate tööproovid, autori foto

Foto 28 Valmis lõigatud detailid, autori foto

Foto 29 Kokku õmmeldud detailidest altarikatte aluspind, autori foto

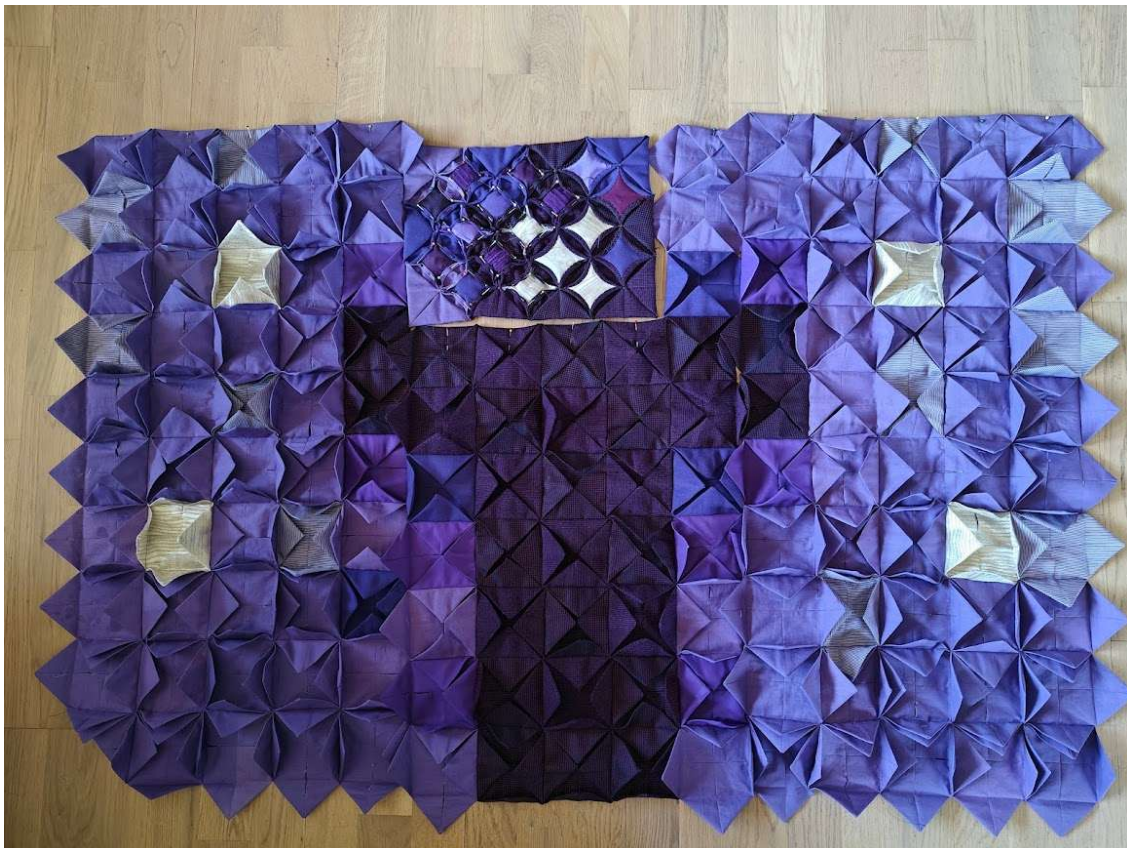

Foto 30 Pealmised väikesed motiivid, autori foto

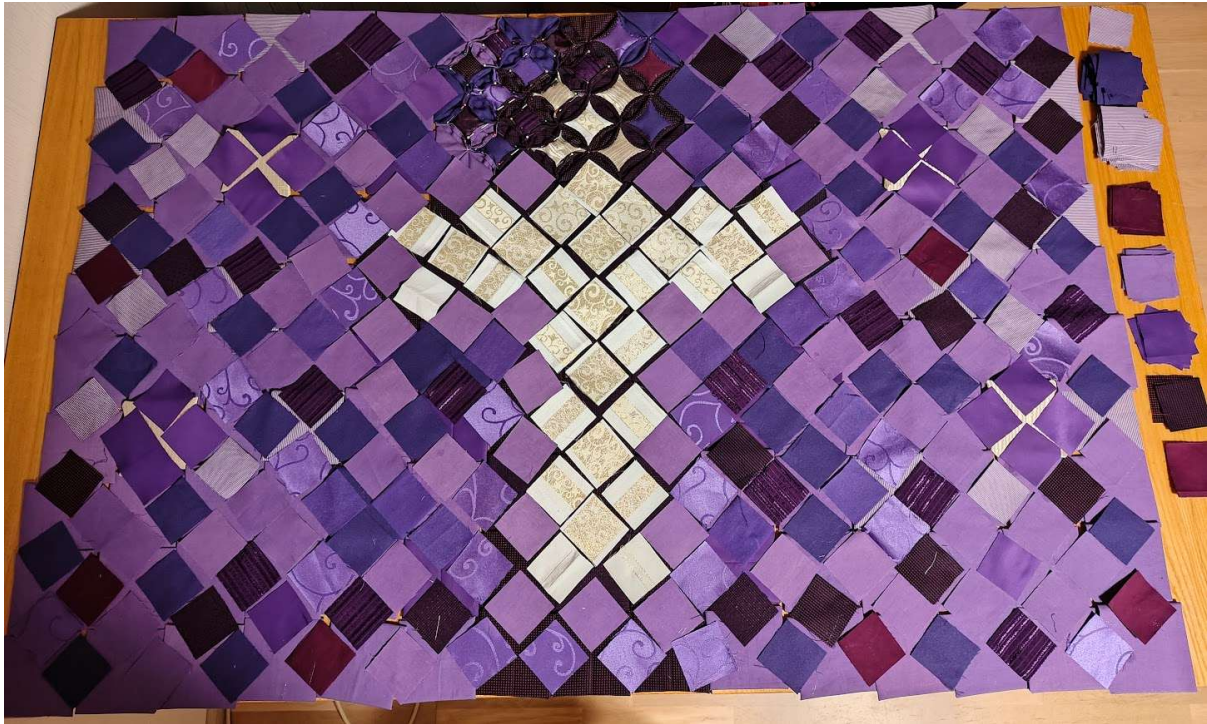
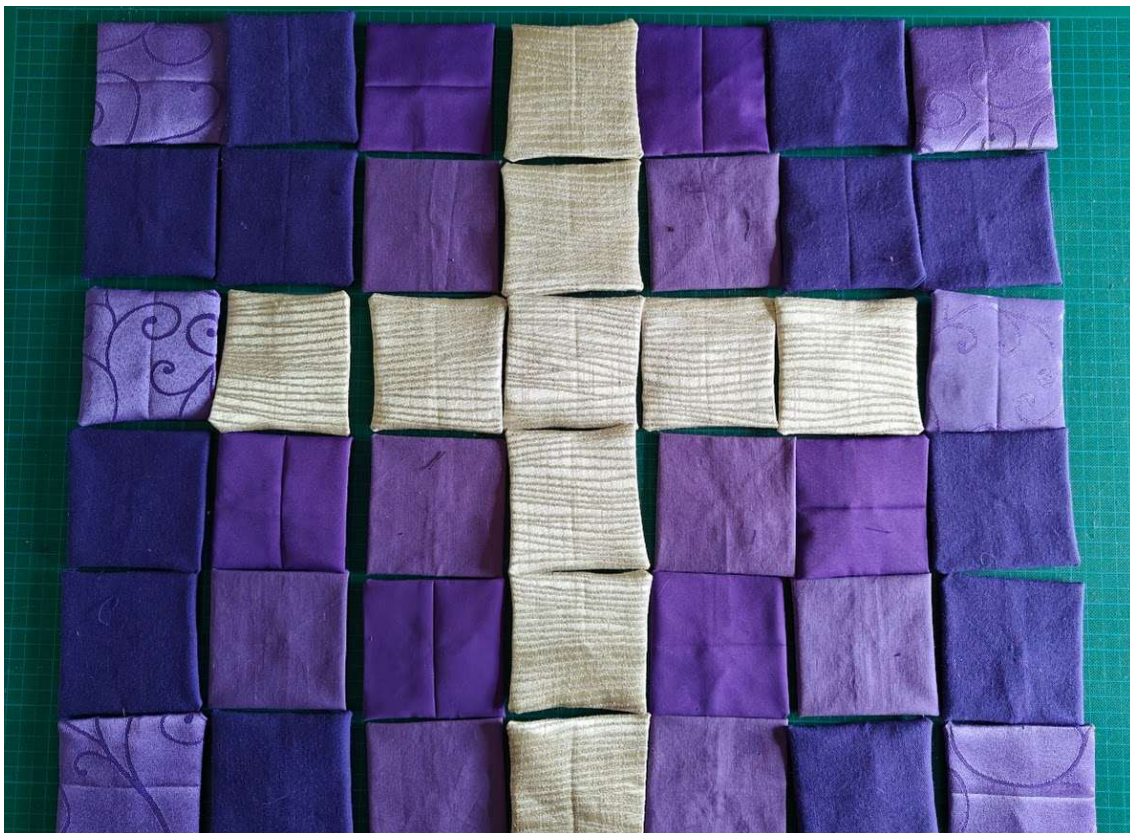

Foto 31 Puldikatte aluspinna detailid, autori foto

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laidi Suumann,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Violetne altari- ja puldikate EELK Tuhala Kaarli koguduse talvekirikusse“, (lõputöö pealkiri) mille juhendaja on Ave Matsin (MA) reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laidi Suumann

12.05.2026